

Становище

От доц. д-р Кристина Попова

за дисертационния труд на Петя Вълкова Ангелова

на тема „Младежката политическа съпротива 1944 – 1949 г.“

За получаване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Културология“ – Младежта в България. Публични дебати, социални действия, движения, идеологии, политически режими и институционални структури от края на XIX и XX век

Дисертационният труд на Петя Ангелова на тема „Младежката политическа съпротива 1944 – 1949 г.“ е в обем от 250 страници и се състои от увод, 8 глави и заключение, списък на ползваните източници и библиография. Темата на дисертацията е сполучливо подбрана и подходящо формулирана, като поставя в центъра на изследователското внимание нов аспект на научното разглеждане на съпротивата срещу ОФ властта: младежката съпротива. Легалната опозиционна дейност в периода 1944 – 1947 г., печата, както и нелегалното движение на горянските групи е предмет на множество изследвания и документални сборници, но значимостта на генерационния аспект не е била досега поставяна в центъра на изследователското внимание и в този смисъл дисертационният труд разкрива нейния иновативен потенциал. Като подходяща оценявам и горната граница на периода, който Петя Ангелова изследва, ориентирана към 1949 г. и обозначена от важни събития като смъртта на Георги Димитров през юли същата година, процесът срещу Трайчо Костов и изборите за Народно събрание.

Структурата на работата на Петя Ангелова предлага добър баланс между теория и исторически разказ. Съдържанието е разпределено в осем, сравнително малки по обем глави, някои от които са само по няколко страници. Възможно е било тези части да се

свържат в по-големи глави, които да обхванат проблемите по-цялостно и да се открият по-ясно и по-убедително изводите по основните проблеми, както и основните приноси на авторката.

В увода на дисертацията да формулирани обекта, предмета, целите и задачите на изследването, посочени са източниците и историографията. За написването на дисертационния труд са използвани съответстващи на целите и задачите източници: документи на Централния държавен архив, Архива на Комисията по разкриване на досиетата на Държавна сигурност (АКРДОПБГДСРСБНА), публикувани спомени на младежки дейци, периодика на младежките съюзи и на опозиционните партии. Теоретичната част на дисертацията създава подходяща основа на по-нататъшните търсения на авторката. Тук тя показва умение да борави с литературата и добре да изясни понятието за политическа съпротива, като се позовава преди всичко на Хана Аренд. Полезен би бил също и възгледът на Хана Аренд за различната роля на младежта в тоталитарните общества, където властта експлоатирайки поколенческия конфликт, цели да я индоктринира и използва като своя съюзник, докато в демократичните общества младите са обикновено сред опозиционните сили. Основателни са изводите на авторката, че младежката политика на властта цели да ликвидира политическия плурализъм. В тази теоретична част би било добре да се представи и поколенческия проблем в модерните общества и поколенческите теории, особено онези за следвоенна младеж, както е в класическия труд на Хелмут Шелски „Скептичното поколение“ (1957) и други историко-социологически изследвания на младежта (Петър-Емил Митев и други). За да се представят нагласите и противоречивите процеси сред следвоенното младо поколение, могат да се използват и множество мемоарни трудове, като например спомените на Вера Мутафчиева, на Лада Брашованова и други автори. Така биха се открили политиките на властта за контрол на свободното време на младите хора и техните опити да запазят периметър за своя частен живот и свободни изяви.

Четвърта глава на дисертацията представя основните младежки организации в този период и основните тенденции на тяхното развитие: РМС, ЗМС, ССМ, младежкия съюз „Звено“, младежките организации към Демократическата и Радикалната партия, младежите анархисти и забранените младежки организации. Към тях биха могли да се прибавят и младежите – михайловисти, особено от Пиринския край, подложени на политически преследвания. Правилно в дисертацията обстойно е разкрита дейността на анархистката Цветана Джерманова, но други деятелки на ръководствата на политически

младежки организации, като социалистката Людмила Славова, секретар на ССМ, арестувана и умъртвена от Държавна сигурност, са останали извън полезрението на авторката.

Пета глава на дисертацията е посветена на идеологическите концепции на младежта и за новия младеж през втората половина на 1940-те години. Основателно авторката се насочва към анализ на развитието на съветските концепции, доколкото те са не само следвани, а често копирани в българския случай. Струва ми се, че тук би помогнала книгата на Евгений Добренко за късния сталинизъм, защото именно това е времето, когато съветският модел е наложен в България. Трябва да се избягват и някои неточни обозначения и обобщения. Поставянето на бранници и легионери на една плоскост е пропаганден ход на тогавашната власт, но между тях наред с някои общи черти, има големи различия.

Главите шеста, седма и осма представляват сърцевината на дисертацията и тук са съсредоточени нейните основни приноси. В шеста глава „Периодичният печат и младежта“, основното място е отредено на ЗМС. Авторката сполучливо сравнява двата земеделски вестника – опозиционния и казионния и проследява основните възгледи, както и противоречията в политическото поведение на земеделските младежки лидери. Тя достига до важния извод, че във в. „Народното земеделско знаме“, младежката тема е в пъти по-застъпена, отколкото в казионния. Интересно е и сравнението при употребата на термина „борческа младеж“ в отечественофронтовския и в опозиционния печат.

В Седма глава Петя Ангелова проследява младежката съпротива срещу създаването на единна организация – най-важната проява на младежката съпротива. Представени са подстъпите към единната младежка организация ЕМО, ЕМОС и създаването в крайна сметка на СНМ, както и съпротивата на младите земеделци, социалисти и демократи срещу тези опити. Особено ценни са наблюденията на авторката върху академичната съпротива, за която се знае твърде малко. Все пак тук биха могли да се цитират повече имена, какъвто е напр. демократът Светозар Раев, деец на Демократическия академичен клуб, който е изпратен в Белене и Куциян.

Осма глава на дисертацията разкрива участието на младежите в нелегалните форми на съпротива: въоръжена съпротива и съпротива чрез словото. Авторката привежда множество примери на такива участия и прави някои обобщения за значителното младежко участие в горянското движение. Накратко в тази част са споменати младежите

– михайловисти, но за тях би могло да се отдели повече място, доколкото те са били във връзка и с други опозиционни дейци, като се ползват спомените на Борислав Иванов, Славчо Джолев (в ЦДА, непубликувани), Пандо Младенов и други, още повече, че те са и участници в горянските чети. Авторката основателно изтъква младежкото участие в нелегалните формирования и най-вече в горянските чети, техните основни цели и особено значението им за младежите при организирането на бягства зад граница. Бих препоръчала също да се използват събраните от Лалка Бенгюзова спомени на хора, свързани с четата на Герасим Тодоров, публикувани преди няколко години. Политическата съпротивата чрез словото е също важна страна на младежката съпротива в тези години. Забележителен е примерът с авторката на лозунги срещу властта Анна Василева, както и други момичета – участвали в опозиционни прояви. Добре би било към тази съпротива чрез словото да се включи и Кръстьо Хаджииванов, горянин и поет, автор на множество стихове, в който прославя свободата и критикува СССР.

В заключението Петя Ангелова обобщава мястото на младежката политическа съпротива в цялостната картина на опозиционната дейност в България в изследвания период. Тук тя прави и някои важни изводи за успеха на тази съпротива.

Освен препоръките, направени в хода на изложението, имам и някои по-обща бележки към работата, които биха могли да се вземат предвид при евентуална подготовка на дисертационния труд за публикация. Съществен пропуск в нея е отсъствието на политиката към мюсюлманските младежи и особено отсъствието на участието им в горянските чети по границата с Гърция, за които освен архивни данни могат да се ползват публикациите на Сергей Вучков. Би било добре към формите на пасивна съпротива да се включи и дейността на християнските младежи (православни, католици, протестанти), още повече, че те са подложени на преследвания, подигравки и множество други ограничения. Също така е необходимо да се прецизира употребата на понятия като „Комсомол“, коморганзация и пр. Би могло да се помисли и за сравнителни аспекти с други страни от Съветския блок – като например съседна Румъния, където има някои сходни процеси на политическо развитие, което би обогатило работата.

В заключение, бих казала, че работата на Петя Ангелова „Младежката политическа съпротива 1944 – 1949 г.“ е написана интересно, езикът е ясен, стилът е научен, но не е тежък или нечетивен. Авторефератът също отговаря на изискванията. Независимо от направените бележки и препоръки, смятам, че дисертацията на Петя Ангелова е принос в изследванията на съпротивата срещу режима след 1944 г.,

притежава качествата на сериозно научно изследване и отговоря на изискванията за образователната и научна степен „доктор“. Въз основа на всичко гореизложено убедено изразявам своето **положително становище**, като гласувам на докторант Петя Вълкова Ангелова да бъде присъдена образователната и научна степен “доктор” по научна специалност по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

София, 4 октомври 2024 г.

доц. д-р Кристина Попова